

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 62.

Tisdagen den 22 maj.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 15 och den 16 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs en från herr Bäckström inkommen ansökning, däri han under åberopande av ett ansökningen bilagt sjukbetyg anhållit om ledighet från riksdagsgörömmålen från och med denna dag till och med den 25 innevarande maj; och blev berörda ansökning av kammaren bifallen.

§ 3.

Herr talmannen gav nu på begäran ordet till

Svar å interpellation.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Lindman, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Med kammarens tillstånd har herr Lindhagen till mig riktat följande interpellation:

»1) Har regeringen för avsikt att för sin del förbereda och vid fredsslutet verka för en internationell rättsordning?

2) Kan det förväntas att regeringens intresse därvid kommer att omfatta ej blott formerna för en nödig yttre organisation utan även det oundgängligen reella innehållet såsom nationalitetsfrågorna, en resonlig mellanfolklig ekonomisk ordning samt annalkandet av en verklig demokrati?»

Till svar å denna interpellation ber jag att få anföra följande.

Det är uppenbart, att de neutrala staterna äro minst lika intresserade som de krigförande av åstadkommande av ett varaktigt fredstillstånd och en betryggande rättsordning. Och då frågan härom torde bliva aktuell vid eller efter fredsslutet, böra givetvis de neutrala staterna helst gemensamt därvid bevaka sina intressen.

På sätt förut officiellt meddelats rörande de frågor, som voro föremål för överläggningar under den nyligen i Stockholm hållna nordiska ministerkonferensen, hade enighet därunder uppnåtts om att

Svar å interpellation.
(Forts.)

söka åstadkomma samarbete med andra neutrala stater för tillvartagande av gemensamma intressen vid och efter krigets slut, sålunda också de neutralas intresse att deltaga i det allmänna arbete som förutsättes komma att upptagas beträffande den framtida rättsordningen staterna emellan.

Vad angår det reella innehållet av en sådan rättsordning och vilka frågor, som därunder komma att rymmas, torde det på nuvarande tidpunkt vara förtidigt att yttra sig därom.

Vidare anförde

Herr Lindhagen: Såsom herr utrikesministern vet, äro vi nu ganska tacksamma för att den nordiska ministerkonferensen har för sin del börjat röra vid denna fråga och kommit fram till vad som nu nyss sades, att det bör bli en gemensam aktion vid fredsslutet från de neutrala staterna för att få vara med om uppgörandet av fredsvillkoren. Det är ju onekligen ett framsteg, som vi böra taga fasta på.

Nu nämnde emellertid också herr utrikesministern, att de frågor, som det här rör, bli aktuella först efter fredsslutet, och vidare betonade han i överensstämmelse med denna sin uppfattning, att det reella innehållet i den internationella rättsordningen var en sak, som det ännu var för tidigt att inlåta sig på. Jag skall be att i dessa två punkter få uttala en från herr utrikesministerns något avvikande mening.

Till utgångspunkt skall jag be att få taga den kommuniké, som publicerats med anledning av det nordiska ministermötet, där det förklaras helt kategoriskt, att det var uteslutet, att de nordiska länderna vare sig ensamma eller i förening med andra neutrala länder skulle kunna taga initiativ till medling mellan de krigförande. Nu kan man ju säga, att detta icke omedelbart rör den internationella rättsordningen, men det är ju klart, att denna rättsordning kommer icke att föreligga, förrän kriget kan avslutas, och möjligheten till ett antagande av den kan i hög grad äventyras i viktiga punkter, i mån som kriget alltjämt får fortgå och leda till allt större desperation. Därför är det för oss ur alla synpunkter önskligt, att denna sak omhändertages av de neutrala regeringarna.

Jag vill fästa uppmärksamheten därpå, att sedan Nordamerika inträtt i världskriget och Wilson således icke längre har något ord att säga i fråga om medling, så återstår icke någon annan i världen, som kan göra detta, än de neutrala länderna, och då är det också alldeles påtagligt, att de nordiska länderna ha en särskild, av förhållandena givnen uppgift att gå i spetsen för detta arbete och försöka samla de neutrala länderna, eller om detta icke går eventuellt framträda ensamma.

Nu säger man, att frågan om medling är alldeles utesluten. Jag vill påstå motsatsen, att den borde vara påkallad som en oavvislig plikt. För det första har man dock rättighet alltjämt att åberopa de

gamla Haagkonferensernas resultat, som ju skänka icke blott rättighet utan göra det till en plikt för neutrala stater att erbjuda sin medling. Men det är ju klart, att herr utrikesministern menar, att denna medling icke skulle leda till något resultat, om man bara kommer och ber de krigförande att upphöra med kriget. Men frågan är, om icke någon statskonst kan finnas i världen, som kan komma med det förlösande ordet och komma *nu*, så att alla de neutrala eller eventuellt bara de nordiska ländernas regeringar sade ifrån, att med stöd av Haagkonferenserna och på grund av att vi själva icke äro med i kriget uppfordra vi de krigförande att försöka taga sitt förnuft till fånga och sluta fred, icke på sådana grundvalar som de krigförande tänkt sig från början utan på en grundval, där icke några hänsyn tages till det militära utan endast till rättvisan och humaniteten. En sådan fredsmedling skulle säkert väcka anklang hos alla de krigförande ländernas folk. Men det är denna, som vi ännu få vänta på, och jag beklagar, att de nordiska ländernas regeringar icke velat vara med om att inlåta sig på densamma.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Nu har det dock förebådats i kommunikén, att man skall arbeta för att de neutrala staterna skola få deltaga i den slutliga fredsuppställningen. Men för det ändamålet måste det, i motsats till vad herr utrikesministern framhöll, förberedas någonting, så att man har någonting att komma med, någon utgångspunkt för diskussionen. Jag vill icke alls begära, att herr utrikesministern skall vara beredd att offentligt framlägga redan nu några grunddrag, men om de nordiska eller de neutrala regeringarna skola kunna vid den slutliga fredsuppställningen få något inflytande, så måste de ha någonting i handen, någonting genomfört och utarbetat och någonting, som verkligen kan samla alla folk. Det är detta definitiva förslag från en regering, det är en sådan utgångspunkt för en fredsdiskussion, som presidenten Wilson började med, men som han nu icke kan fortsätta. Det är denna hans fallna mantel, som vi ha hoppats, att de neutrala ländernas regeringar i Europa skulle upptaga. Men denna förhoppning har blivit grusad dels genom den nordiska ministerkonferensens kommuniké och dels genom det svar, som herr Lindman nu i dag givit.

Emellertid innehåller ju kommunikén, att man fäster uppmärksamheten på att man dock skall deltaga i fredsarbetet. Det är behållningen, och det är ju alltid något.

Men så tillkommer en annan sak. Det heter i kommunikén, att de tre regeringarna ha uppmärksamheten fäst därå, att de nordiska interparlamentariska grupperna ha spörsmålet under behandling. Jag vet nu icke, vad detta orakelmässiga uttalande i kommunikén skall betyda, men jag misstänker, att det är en kompromiss mellan svenska och danska regeringarna å ena sidan och den norska å andra sidan. Ty från Norges sida har man verkligen med mycket stor styrka under hand gjort gällande, att man bör överlämna dessa saker i första hand till den nordiska interparlamentariska unionen och att regeringarna böra i möjligaste mån vara fria från vidare tanke på saken. Man kan då tänka sig, att på bekostnad av ett erkännande, att regeringarna här vilja verka för att vid fredsslutet de neutrala skola

Svar å interpellation.
(Forts.)

få vara med och bevaka sina intressen, har man köpt ett medgivande, att man här fick peka på den nordiska interparlamentariska unionen. Det är ju emellertid egendomligt, att just norrmännen vilja falla tillbaka på denna union såsom någonting primärt, då ju som bekant i stortingsgruppen de socialdemokratiska representanterna, som dock spela i vår tid en mycket stor roll, icke äro företrädare i den nordiska interparlamentariska unionen.

Vidare har ju denna union varit mycket betänksam. Det må den gärna vara, men den är så betänksam ofta nog, att man längtar efter en något större aktivitet från dess sida. Och det var dock endast tre år sedan denna union förklarade, att frågan om nationaliteternas rätt till ett självständigt liv icke låg inom unionens verksamhetsområde. Och denna förklaring gjordes två år i rad. Det är då klart, att man icke med någon förtjusning kastar sig i armarna på en så beskaffad statskonst.

Nu är det emellertid bra, att de neutrala givit uttryck åt en vilja att få vara med på ett hörn och göra något litet för freden. Därför äro vi också tacksamma.

Jag skulle då vilja i alla fall i detta sammanhang spörja: har icke den nuvarande regeringen, och ha icke de nordiska ländernas regeringar tänkt på vad som skulle vara naturligare och riktigare, nämligen att man icke enbart litade till den privata sammanslutning mellan nordiska parlamentsledamöter, som förefinnas i den interparlamentariska unionen, utan att man lät de nordiska parlamenten själva på något sätt sammankomma till gemensam överläggning såsom ett komplement till de tre regeringarnas möten? Denna fråga förefaller mig ligga nära till hands, och en sådan sammankomst skulle alldeles givet ha medfört fruktbarare resultat, ty det bleve naturligtvis mycket större pondus med detta och även ganska mycket större frihet för olika meningsbrytningar att kunna göra sig gällande. Jag ber således att särskilt få till herr utrikesministern hemställa, att även en sådan utväg att skaffa sig medarbetare i det nu påbörjade framtidsarbetet måtte vinna regeringens uppmärksamhet.

Emellertid bör man gå längre. Det är icke nog med, som sagt, att endast fästa uppmärksamheten på nordiska interparlamentariska gruppens upptagande av en del av detta spörsmål, utan man bör också fästa någon vikt vid allt det andra arbete, som utföres i världen av alla dessa olika sociala organisationer, fredsbyrå i Bern, den internationella kvinnosammanslutningen, centralstyrelsen för en varaktig fred m. fl., som äro organiserade i Europa. Varför icke söka upp alla dessa krafter, som ha mera kontakt med folkets djupa leder, och försöka samla dem vid fredsslutet till en enda stor fredsvilja? Det vore en mycket mäktigare gärning av de nordiska regeringarna att med sina resurser stödjade detta arbete, som nu famlar sig fram, då alla dessa olika meningsbrytningar stå emot varandra och de olika ledarna ligga i luven på varandra och hindra folket, som dock längtar att komma tillsammans och få utbyta meningar om dessa ting.

Med dessa ord har jag antytt, i vilka punkter jag anser, att man bör vara tacksam för det lämnade svaret, och i vilka punkter man

hoppas på att regeringarna skola göra mera, ett hopp som dock icke gravlägges utan på grund av vilket man väntar att få se en snar fortsättning på de vägar man nu försiktigt slagit in på.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Herr Palmstierna: Herr talman, mina herrar! Det svar, som nyss lämnades av herr ministern för utrikes ärendena, tillmötesgår på ett enligt min mening tillfredsställande sätt de framställningar, som flera gånger gjorts från det nordiska interparlamentariska förbundet under kriget. Under den föregående regeringen, herr Hammarskjölds regering, antingen avvissades detta eller stympades och förvreds det på sådant sätt, att saken återkom, omöjlig att realisera.

Vi erifara nu av herr ministern för utrikes ärendena, att den nya regeringen tvärtom fullständigt i denna del har tillmötesgått framställningen från nordiska interparlamentariska förbundet och deltagit med övriga nordiska regeringar i inledande av ett samarbete i denna fråga, som är av den allra största betydelse. Jag tror det är en plikt att här säga ifrån, att man också från riksdagen sida eller den del av riksdagen, som deltagit i det interparlamentariska förbundets arbete, måste med stor tillfredsställelse se den hänvändelse till dessa grupper, som skett från de ansvariga regeringarnas sida.

Och, mina herrar, är det icke ganska typiskt ändå detta, att när kriget nalkas, när våldet och militarismen göra sitt tåg genom världen, då för man bort allting, som leder tanken in på uppbyggandet av ett rättstillstånd, men när kriget och våldet visat vilka förstörande makter de äro, då kommer även en högerregering och gör sina framställningar till den interparlamentariska gruppen och uttalar sin anslutning till dess strävanden i sådan riktning, att den ängest och de ohyggligheter, som vi under detta krig fått utstå, aldrig mer skall kunna upprepas.

Nu se vi den Swartz-Lindmanska regeringen vara med på de vägar, som tecknas av den nordiska interparlamentariska unionen, då den söker, vad på Sveriges del ankommer, betrygga tillkomsten av en varaktig fred. Men jag tillåter mig då säga, att när det arbetet skall bedrivas i samband med de övriga nordiska staterna, så går det icke att låta det utföras av den kommitté, som ännu icke är upplöst, men som hade till uppgift att förbereda den fredskonferens, som skulle ha tillkommit 1915, om världskriget icke brutit ut, med ledamöterna landshövding Hammarskjöld, ordförande, Ernst Beckman, som icke längre är kvar i detta land, samt justitierådet Hellner och kabinetssekreterare Ewerlöf. Det går säkerligen icke att överlämna ett sådant uppdrag till en på sådant sätt sammansatt kommitté. Jag hemställer, att dessa personer måtte befrias från det arbetet, så att det blir fritt från varje byråkratisk prägel, genom att åt kommittén gives en sådan sammansättning en sådan riktning och sådana direktiv, att hängivet allvar för den stora saken måtte präglade det arbete, som vi förvänta här med inledning från regeringen. Det är ett väldigt spörsmål. Det är ett pionjärarbete för uppbyggande av ett rättssamhälle i världen, som härmed för vår del skall inledas

Svar å interpellation.
(Forts.)

officiellt. Och jag vill säga, att man har den känslan, som också förutvarande engelske utrikesministern sir Edward Grey uttalade, att för de neutrala staterna, de som besparats förödelsen i det väsentliga under hela denna tid, ligger här en tvingande plikt, som vi icke kunna undkomma, och det vore en glädje, om Sverige ville gå i spetsen, då det gäller att fylla denna plikt.

Med detta har jag emellertid velat giva uttryck åt den tillfredsställelse, som många känna med det svar, som idag lämnats.

Herr Lindhagen: Som herrarna hörde var det en bestämd motsats mellan min och herr Palmstiernas uppfattning. Jag var ganska nöjd med att någonting var gjort, men jag sade också, att det var många stora saker, som även egentligen borde ha varit med. Men herr Palmstierna sade, att de, som deltagit i nordiska interparlamentariska förbundets arbete, voro synnerligen tillfredsställda med detta svar från utrikesministern. Jag får verkligen säga, att jag kan icke låta en sådan framställning stå obesvarad. Ty det har icke tagits någon hänsyn till alla de folkrörelser, som här framträtt, och jag förmodar, att de socialdemokratiska sammanslutningarna och även andra skola gå längre, än som från svenska regeringen utlovats. Och därför fordras det, att det blir ett bestämt framskridande på de punkter och efter de linjer, som jag framhållit.

Nu har jag framhållit, att vi få ju vara en konservativ regering tacksamma, för att den varit så pass modig och brutit de där gamla bojorna och sökt skåda litet in i det kommande. Och det är icke den nordiska interparlamentariska unionens sent framkomna intresse och nitälskan för denna fråga, utan det är summan av denna massa andra organisationer jämte interparlamentariska unionen som gjort, att vi äntligen fått se en liten gryning i den svenska regeringens framträdande.

§ 4.

Svar å interpellation.

Sedan ordet ånyo lämnats till

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Lindman, yttrade denne: Herr Lindhagen har till mig ytterligare riktat följande interpellation:

»Kan det förväntas, att regeringen vill inleda underhandlingar med ryska regeringen om avslutande skyndsammast möjligt av en traktat mellan Sverige och Ryssland om obligatorisk skiljedom i alla tvister mellan de båda rikena?»

Till svar härå ber jag att få anföra följande.

Frågan om avslutande mellan olika stater av skiljedomstraktater torde komma att bliva aktuell vid strävandena att skapa en tryggande rättsordning staterna emellan.

Huruvida skiljedomstraktaterna komma att omfatta alla tvistemål, är ej möjligt att för närvarande uttala sig om. Denna fråga torde böra ses i samband med de garantier, som den eventuellt nya mellanstatliga rättsordningen kan erbjuda.

Huruvida under pågående krig upptagande med en av de krigförande av förhandlingar om ingående av en traktat av ifrågasvarande slag, skulle vara lämpligt, kan med skäl ifrågasättas.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Härmed torde frågan om åstadkommande av en traktat mellan Sverige och Ryssland om obligatorisk skiljedom i alla tvister vara besvarad.

Härpå anförde

Herr Lindhagen: Jag ber att få tacka för att herr utrikesministern allenast framhöll, att det kunde ifrågasättas, om det förslag som här interPELLERATS om är lämpligt. Alltså är det icke avgjort, att det är olämpligt, utan det återstår ännu en möjlighet att det är lämpligt, och det är den möjligheten jag ber att herr utrikesministern framdeles fortfarande måtte reflektera på.

Varför denna sak är väckt fristående, beror helt enkelt därpå, att det för oss svenskar är så ofantligt angeläget att få den s. k. ryska faran, som kostat oss så mycket inbördesstrid och så mycket pengar, avvecklad. Sedan nu den ryska revolutionen borttagit den, skulle det vara för oss synnerligen gagneligt att få detta även definitivt på papperet. Det skulle då också på samma gång därigenom skapas ett första uppmuntrande föredöme rörande innehållet i den förväntade nya världsordningen.

Nu är det klart, att den ryska regeringen, försåvitt den vill genomföra en demokratisk statsförfattning, icke kan hava befogenhet att ensidigt avgöra en sådan sak, utan den måste naturligtvis hänskjuta den till den blivande konstituerande församlingen. Men då är det nödvändigt och nyttigt, om en sådan sak skall kunna där framföras, att den svenska och den ryska regeringen äro överens om vissa grundsatser och hava ett förslag färdigt att förelägga den ryska riksduman och måhända även den svenska riksdagen, ty jag hoppas, att även vår svenska regering inför denna praxis att höra oss rörande traktater, vilket kunde vara en förberedelse till att även i grundlagen införa en sådan medbestämmanderätt för svenska riksdagen.

Jag vet nu särskilt, att många av dem som hava skrämt upp oss för den ryska faran naturligtvis äro ytterligt bekymrade för att den är borta. Detta gör, att man ogärna vill alldeles avklippa förhoppningen, att den ryska faran skall kunna väckas igen, ty då kunde vi få behålla vårt härliga härväsen ytterligare utvecklat. Jag hoppas, att det icke är dessa strömningar, som ligga bakom herr Lindmans svar, utan att vi kunna vänta en framryckning i motsatt riktning.

§ 5.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena Lindman, som på begäran åter erhöLL ordet, yttrade: Med andra kammarens

Svar å interpellation.

Svar å interpellation.
(Forts.)

tillstånd har ledamoten av kammaren herr Lindhagen till mig framställt följande fråga:

Kan det möjligen förväntas, att regeringen ensam eller i förening med andra neutrala regeringar ville hos vederbörande, som kunna hava något inflytande på saken, lägga sig ut för den armeniska befolkningens rätt till skydd för sina liv, sin egendom och sin nationalitet?

Till svar härå får jag anföra följande.

Som det städse varit en ledande grundsats för svensk politik liksom för mindre stater överhuvud att icke på något sätt inblanda sig i andra självständiga staters inre angelägenheter och förhållanden, finner jag mig icke kunna tillråda Kungl. Maj:t att vidtaga någon åtgärd i den av interpellanten antydda riktning.

Vidare anförde

Herr L i n d h a g e n: Här äro vi nu inne på en springande punkt i den blivande internationella rättsordningen, nämligen vad som menas med inre angelägenhet och vad som skall anses vara för mänskligheten gemensamma angelägenheter. Det var en tid då slaveriet, i den mån det var riktat mot människors kroppsliga integritet, blev i en viss fråga en internationell angelägenhet och då även vissa stater, som gagnarade därav, funno sig däri och i viss mån åtminstone indirekt uppmuntrade sådant slaveri. Men när det är fråga om att nationernas rätt verkligen skall bli en snar och levande verklighet, måste vi komma därhän, att denna sak icke blir en inre angelägenhet utan en angelägenhet för det stora mänskliga samhället och en det mänskliga samvetets angelägenhet. Vi finna också, att där denna sak blivit kränkt, komma alla att lida därav. Den stannar icke vid att vara en inre angelägenhet utan den breder ut sig, på det sätt som vi bevittnat i världskriget, över oss alla och är därför även ur praktisk synpunkt en gemensam angelägenhet. Vi kunna därför icke annat än känna oss överallt i världen — ja, jag skall vara försiktig, jag har blivit uppmanad till det, men jag vet icke riktigt, hur jag skall uttrycka mig, ty jag skulle vilja använda ett ganska kraftigt ord — men vi måste i alla fall hava rättighet att känna det så, som om det vore någonting av det bästa vi hava inom oss som är förorättat, och en sådan känsla har också rättighet att komma fram till offentlighet både inom det egna landet och utom dess gränser.

Vi finna också i sådana frågor, icke bara spontant i denna fråga, utan även i andra liknande frågor, som i andra länder försökt arbeta sig fram, hur regeringarna — och jag förstår det, när de bygga på den gamla politiken — alltid känt sig mera tvungna att betrakta dem som inre angelägenheter, och här har nu också utrikesministern vägrat röra vid denna fråga. Vi hava dock exempel på att i vissa länder hava även utrikesministrarna i parlamenten sagt ifrån ganska skarpt just i sådana frågor och även i den nu föreliggande. Då man nu tycker, att det är ohögligheter som begås, låt vara att de begås utan att de högsta myndigheterna tillskynda desamma, bör man kunna få höja

Svar å interpellation.
(Forts.)

ett gemensamt anskri av fasa och på samma gång uttrycka en förhoppning om att bättre tider skola stunda. Jag kan icke neka till, att när vi tänka på den armeniska frågan, så kan man icke undgå, när man läser de sista dagarnas tidningar att också tänka på en parallellfråga, som tycks upprulla sig, nämligen den angående judarna i Palestina med de brinnande husen o. s. v., om det nu är riktigt som det står i tidningarna; och man kan icke underlåta att offentligen komma fram med sina stämningar även i detta avseende.

Jag vet nu emellertid, att man icke kan få något mera svar av utrikesministern än vi fått. Det innefattar åtminstone icke ett förnekande av att dessa saker kunna kräva rättelse. Han har blott gått bakom det officiella förhänget, men det kommer väl i alla fall en tid, då andra regeringar, tillsatta efter mera demokratiska grunder, få befogenhet och därför också mod att riva sönder dessa draperier och låta verkligheten sådan den är framträda inför hela mänsklighetens åskådan och såsom en angelägenhet som rör alla samfällt.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! I den förklaring som avgavs av hans excellens herr utrikesministern inskränkte han sig till att peka på den rent formella sidan av saken, inskränkte sig till ett starkt understrykande av den gamla välbekanta non-interventionsprincipen, som den vilken man från svensk sida torde vilja fortfarande obrottsligt vidhålla. Jag förstår mycket väl att ett svar kan byggas på detta, men jag tror, att det är en mycket allmän känsla, att detta svar icke på något sätt uttömmar frågan, och jag tror icke ens, att hans excellens herr utrikesministern själv anser att så skulle vara fallet — ehuru jag mycket väl senterar hans svåra ställning och att det under dessa förhållanden kan vara frestande för honom att hänvisa uteslutande till formella synpunkter. Men så mycket mera skäl finnes ändå, att när denna sak nu är bragt på tal inom riksdagen, det även från andra håll än från regeringsbanken höjes någon röst, och då för att uttala i hovsamma men bestämda ordalag, att man icke på längden kan bli stående vid en sådan ståndpunkt ens i en militärt svag och föga betydande stat som Sverige. Icke heller här får det mänskliga samvetets röst vara tvyst, utan det blir nödvändigt att söka och finna former, under vilka det kan framträda, utan att detta verkar sårande, utan att det bereder oss någon förödmjukelse, men göra gällande i alla fall; att även vårt land vill hava sin stämma med, där från olika stater röster höjas med gemensamma synpunkter till försvär för gemensamt mänskligt.

Vi befinna oss, såsom vi alla mer eller mindre hava en känsla av, genom detta världskrig och som en följd av den riktning detta världskrig tagit på väg fram emot en internationell rättsordning i långt större utsträckning än före världskriget syntes tänkbart. Vad som då framstod som en avlägsen utopi, börjar nu att skönjas inom en tämligen nära framtid, och under dessa förhållanden, åt vilka även hans excellens herr utrikesministern givit ett visst erkännande genom sina föregående nyss avgivna svar, under dessa förhållanden tror jag det vara fullkomligt på sin plats, att man börjar något överväga, om man

Seur å interpellation.
(Forts.)

från de mindre staternas sida skall stanna vid denna absolut passiva hållning vartill här hänvisats.

Med den nya internationella rättsordningen följer en viss revision av hela neutralitetsbegreppet, som giver det ett mera positivt innehåll, än blott det att vi hålla oss utanför allting och låta världen sköta sig själv, glada om vi få vara ostörda i vår egen lilla vrå. Jag tror, att vi hava högre uppgifter litet var stans i världen, och genom gemensam samverkan av alla som tänka lika i de skilda länderna skulle det också vara möjligt att komma fram till en med mänsklighetens gemensamma intressen mera överensstämmande ståndpunkt. För min del har jag allt ifrån början uttryckt mitt beklagande över att icke för vårt lands vidkommande, så vitt man känner, något som helst gjordes vid världskrigets början för att från Sverige rikta en hovsam, men bestämd erinran till dem i det europeiska samhället, vilka då hade fullständigt, som det syntes, makten i sin hand, att en neutralitetskränkning av den art, som då upprörde världen, icke stod i överensstämmelse med de internationella rättsbegreppen. Det har uppgivits att det fanns stater som i detta fall protesterade. Låt vara om de lågo närmare till katastrofen med Belgien. Säkerligen hade det nu i alla fall icke varit illa för Sverige, om även dess stämna på ett hovsamt och förståndigt sätt höjts vid detta tillfälle. Jag tror, att härvidlag, i avseende på den sak, som nu är framdragen i denna interpellation, nämligen massakrerna i Armenien, föreligger ett liknande fall. Ingen har försökt bestrida, att där hava skett fruktansvärda ting, att sådant, som närmar sig till en systematisk utrotning av en hel nationalitet, synes där vara på väg att fullbordas och delvis har fullbordats. Härom föreligga massor av ojäviga vittnesbörd, även från svenskar, även från svenska missionärer, — en sak varom det må tillåtas mig att erinra dem, som vid lämpliga tillfällen bruka påminna om det internationella kristna broderskapet, vilket dock emellanåt tager sig ganska *tysta* uttryck. Det är således konstaterat, att det fanns skäl för en förfrågan här, om icke det kunde göras något från regeringens sida, och jag tror, att man icke går för långt, om man i alla fall vågar rikta den vörd samma hemställan till regeringen, närmast till herr utrikesministern, att han på de lämpliga vägar, som kunna stå honom till buds, utan att alltför högtidligt och officiellt engagera hela Sveriges auktoritet på denna sak, i alla fall gör vad göras kan för att erinra vederbörande om, att en hel nationalitets lidanden hava väckt genklang även i svenska sinnen. Och det kan gott erinras att likaväl som vi haft anledning från svensk sida att känna oss indignerade mångfaldiga gånger över upprörande händelser, som hava passerat i vårt östra grannland under dess föregående, nu störtade regim, likaväl hava vi haft anledning att här känna oss indignerade och giva luft åt denna vår förtrytelse.

När jag omnämner vad som vid vissa tillfällen förut förekommit i Ryssland, vill jag i sammanhang därmed framhålla, att jag tror, att det är just något sådant, som håller på att upprepas. Jag fick nyss mottaga ett telegram just från Ryssland, från en judisk organisation

därstädes, som ber att få framföra, så att det blir bekant för tyska och österrikiska socialdemokrater, sin protest emot de fruktansvärda massakrer, som synas förberedas emot judarna i Palestina och som efter alla tecken att döma komma att gå precis efter det armeniska mönstret. Jag tror även, att en erinran om att den civiliserade världens uppmärksamhet är fäst på dessa förhållanden, som förekomma inom en stat, med vilken vi själva naturligtvis underhålla korrekta förbindelser och som befinner sig i bundsförvantskap med stater, med vilka vi underhålla fullt korrekta och lojala förbindelser — att en sådan erinran mycket väl skulle kunna försvaras och att den i själva verket skulle uppbäras av en *samfällad mening inom Sverige*, av en mening, som går utöver partigränserna och som skulle giva regeringens ord i ett fall som detta för humanitetens sak en pondus och en betydelse, som den kanske icke själv vågar tro på men som, därom är jag viss, faktiskt skulle komma till uttryck, ifall man ville öppet och klart framlägga saken på detta sätt.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Herr talman, jag har naturligtvis intet yrkande att göra, men jag har ansett, att ett sådant uttalande till andra kammarens protokoll skulle vara på sin plats, när denna fråga behandlades. Jag tror, att det är många, som i likhet med mig anse, att vi måste dock tänka på, om icke plikterna emot de allmänmänskliga idealen, emot den allmänmänskliga rättfärdighetskänslan måste vårdas av oss även i vår politiska verksamhet, även i vår statliga verksamhet, likaväl som vår plikt mot vårt eget folk att icke själva utsätta detsamma för vådor och farligheter i dessa tider.

§ 6.

Herr statsrådet *Dahlberg* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 370, angående anslag för anordnande av spannmålslagerhus och fryshus.

Denna proposition bordlades på begäran.

§ 7.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts nedannämnda å kammarrens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 368, med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen; samt

till lagutskottet propositionerna:

nr 367, med förslag till lag med vissa bestämmelser mot oskäliga pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 365, med förslag till lag med viss föreskrift angående handel med varor, för vilka bestämts högsta pris; och

nr 366, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 april 1916 angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m.

Vid remiss av
propositionen
nr 369.

Efter nu skedd föredragning av propositionen, nr 369, angående beredande av rörelsekapital för 1917 års bränslekommissions vedanskaffning under innevarande år begärdes ordet av

Herr Rydén i Malmö, som yttrade: Herr talman! I denna riksdagsbrådska äro medlemmarna av kammaren så upptagna av allt arbetet, att de tilläventyrs ej medhinna att väcka motion i ett ärende, även om det är ganska viktigt. Då denna proposition mot vad jag anser riktigt kommer att remitteras till jordbruksutskottet i stället för till statsutskottet, har jag velat begagna detta tillfälle för att vid remissen foga ett yttrande, i förhoppning att jordbruksutskottet måtte taga hänsyn därtill vid behandlingen av ärendet.

Propositionen avser att skaffa rörelsekapital för 1917 års bränslekommissions vedanskaffning. Planen är den, att här skall bildas ett aktiebolag med 100,000 kronors kapital. Staten skall ingå som huvuddelägare i detta aktiebolag med 99,600 kronor, och 400 kronor av detta kapital skola innehavas av enskilda personer. Staten skall tillhandahålla detta bolag 50 miljoner kronor i rörelsekapital, detta är propositionens yrkande, och detta bolag, som skall finansiera hela bränsleanskaffningen och bränsleförsäljningen, skall komma att bland annat utställa anvisningar åt skogsägarna, som lämna skog till bränsleanskaffningen.

Man måste då göra sig den frågan, om det verkligen är nödvändigt att söka en sådan form för att finansiera anskaffningen av bränsle. Det är ju en ytterst ovanlig form i varje fall, och jag kan icke finna annat än att man skulle kunnat finansiera denna bränsleanskaffning efter samma principer som de, efter vilka man finansierat anskaffningen av livsmedel, nämligen på det sättet att helt enkelt riksbanken uppträtt såsom förlagsgivare åt kommissionen och kommissionen bemyndigats att rent affärsmässigt sköta hela saken utan inblandning av bolag eller enskilda. I denna sena tid på riksdagen och då det, såvitt jag förstår, brådskar att hela bränsleanskaffningen kommer igång, är det möjligt, att det icke nu kan praktiskt låta sig realisera att avslå den kungl. propositionen, ehuru jag skulle vilja vädja till jordbruksutskottet att överväga, huruvida det icke vore det enklaste sättet att lösa frågan. Men om man på grund av tidens knapphet blir nödsakad att gå denna egenomliga väg att bilda ett aktiebolag med så litet kapital för en rörelse, som man väntar skall omfatta kanske ända till 300 miljoner kronor, skulle jag vilja göra ett par anmärkningar i fråga om den föreliggande planen, i förhoppning att utskottet ville taga hänsyn till dessa anmärkningar.

Det är ju alldeles klart till en början, att ett aktiekapital på 100,000 kronor icke står i något som helst rimligt förhållande till den verksamhet, som skall åligga detta bolag att utföra. Det är också uppenbart, att det kan uppstå förlust på denna rörelse, som omfattar flera hundra miljoner kronor, en förlust, som givetvis icke ett bolag med så svag ekonomisk rygg, om vi se det såsom enskilt bolag, har den ringaste möjlighet att kunna bära. Om man ser det

såsom ett enskilt bolag, kan sålunda detta efter min uppfattning icke erbjuda tredje man den garanti, som är nödvändig, om bolaget skall kunna stå för anvisningar i denna stora omfattning till enskilda personer. Herr finansministern har ifrågasatt, och det lär vara den underförstådda meningen, att staten skall stå såsom garant för de förbindelser, som detta enskilda aktiebolag utställer. Under sådana förhållanden vill jag uttala den önskan, att jordbruksutskottet, när det behandlar denna proposition, ville överväga, huruvida man icke för vinnande av förtroende för hela verksamheten borde åtminstone i riksdagsbeslutet inrymma en formlig utfästelse från statens sida i detta avseende.

Vid remiss av
propositionen
nr 369.
(Forts.)

Det andra och det, som egentligen föranlett, att jag dristat mig till att begära ordet, är denna verksamhets förhållande till våra enskilda banker och till riksbanken. Det är klart att, såsom man ställt det här, nämligen att det skall bliva ett enskilt aktiebolag med ett kapital på hundra tusen kronor som får hundratals miljoner att röra sig med, kan detta aktiebolag ju lägga hela sin rörelse så att de enskilda bankerna komma att på denna verksamhet inhösta obillig vinst. Jag kan icke neka till att jag haft en känsla av, att detta kanske är en av de omständigheter, som gjort att man valt denna väg, och att man på denna omväg söker komma därhän, att denna stora vedanskaffning, som rör sig om så många miljoner kronor, skulle kunna komma att finansieras av enskilda banker med alla de möjligheter till förtjänst och till ett uppskörtande av den stora allmänheten, som därmed erbjuda sig. Detta skulle kunna göras, utan att det bleve konstitutionellt angräpligt. Det vore icke möjligt, om det vore en ren statsinstitution, men därigenom att man väljer denna bolagsform blir det möjligt, att verksamheten kan skötas av enskilda banker, som komma att på densamma inhösta obillig vinst.

Jag har i anledning härav velat fästa uppmärksamheten på denna sak. Det synes mig vara ett nödvändigt villkor, att bestämmelserna i kungörelsen den 23 oktober 1915, angående skyldighet för penningförvaltande allmänna verk och inrättningar med flera att i vissa fall anlita riksbanken, komma att hava tillämpning på detta bolag, så att det blir ett statsorgan i realiteten, även om man valt denna form, och vi böra från riksdagens sida kunna kräva, att företaget finansieras så, att man anlitar statens penninginstitut och utesluter möjligheterna till enskild profit i en ofantlig utsträckning på denna genom statens organ utövade viktiga verksamhet.

Jag hoppas, att jag skall kunna i en motion med några korta ord i morgon framföra detta, men jag har velat begagna detta tillfälle för att, i fall icke tiden skulle möjliggöra detta och det skulle krävas att propositionen omedelbart behandlas i jordbruksutskottet, erinra om att man där bör tänka på de saker, som jag här framhållit.

Vidare anfördes ej. Kammarerna beslöt överlämna ifrågavarande proposition jämte det i anledning av densamma inom kammarerna nu avgivna yttrandet till jordbruksutskottet.

§ 8.

Herr *Perssons* i Norrköping på kammarens bord liggande motion nr 492, som nu föredrogs, remitterades till lagutskottet.

§ 9.

Härefter föredrogs, men blevo ånyo bordlagda konstitutionsutskottets memorial nr 15 och statsutskottets utlåtanden nr 150—164.

§ 10.

Vidare föredrogs och lades till handlingarna statsutskottets memorial, nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under punkterna 19, 20 och 49 av sjunde huvudtiteln gjorda framställningar angående omorganisation av och lönerreglering för överintendentsämbetet samt angående länsarkitekter m. m.

§ 11.

Härpå föredrogs vart för sig statsutskottets memorial:

nr 166, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts i propositionen nr 73 under mom. 1:o 1) gjorda framställning rörande upprensning av viss farled; och

nr 167, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts i punkt 223 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till tekniska elementarskolan i Örebro.

De i dessa memorial föreslagna voteringspropositionerna godkändes.

§ 12.

Föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkanden nr 48—50 samt bankoutskottets utlåtanden och memorial nr 45 och 50—52.

§ 13.

Jordbruksutskottets nu föredragna memorial, nr 63, med överlämnande till riksdagen av förteckning över försålda kronoegendomar lades till handlingarna.

§ 14.

Vidare föredrogs, men blevo ånyo lagda på bordet jordbruksutskottets utlåtanden nr 83—93, första särskilda utskottets utlåtanden nr 5—7 och andra särskilda utskottets utlåtande nr 1.

§ 15.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Interpellation.

Herr S o m m e l i u s, som yttrade: Herr talman! Ehuru tiden för riksdagens avslutande snart förestås, skall jag dock tillåta mig framställa en interpellation i en fråga, som enligt min uppfattning är ganska viktig, vilken interpellation jag ämnar rikta till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet.

Påverkad av utländska förhållanden och icke på grund av utslutande svensk företagareiver har inom vårt land de senaste åren och tills dato åtminstone en ytterst livlig verksamhet ägt rum på särskilt penningemarknadens och industriens områden. Men vid sidan om allt det goda, som spårats i denna ekonomiska uppryckning, har också kommit i dagen rätt betecknande symptom på mindre önskliga förhållanden inom affärsvärlden.

Jag tillåter mig göra några erinringar om vårt bankväsen.

Långt innan världskriget, och kanske i viss mån hämmad av detta spårades hos ledarna av våra bankinstitut en stark benägenhet att förstora sin verksamhet — en synnerligen vällovlig yttring av kraft och arbetslust — om man blott därvid i någon mån hade begränsat sin handlingslusta med utveckling av egna resurser, men tyvärr tog denna expansion karaktären av erövringsbegär; man gick in på främmande områden, gjorde avtal med bankledningarna om priset för frihetsförlusten, man förespeglade aktieägarna större ekonomiska fördelar, och de stora bankerna uppslukade de mindre, och de mindre dem som voro ännu obetydligare.

Att detta så lätt kunnat företagas beror ingalunda på något tidsandans krav, utan fastmera därpå att operationen var särdeles enkel.

Då Skandinaviska kreditaktiebolaget övertog den gamla högt skattade och aktade Skånes enskilda bank, voro dessa banker och de flesta övriga i storlek fullt tillräckliga; ej heller fanns något behov för att Sveriges privata centralbank skulle förvärva en 10 å 12 av landsortens förnämligare banker, vilken plan förelåg färdig men uppsköts på grund av kriget.

Penningetillgången var hos de flesta bankerna mer än riklig och så vitt jag vet särskilt hos Bankaktiebolaget Södra Sverige. Här förelåg ett fall, då en mindre bank skulle förtära ett flertal andra, och alla större. Transaktionen kom lyckligtvis icke till stånd; och Centralbanken har nu gått upp i Skandinaviska banken, och samma bank har i dagarna förvärvat Örebro enskilda bank, och det torde väl vara att vänta, att flera fusioner komma till stånd. Bankaktiebolaget Södra Sverige håller som bäst på att smälta Borås enskilda bank. Mitt minne räcker ej till att redogöra för alla genomförda otaliga fusioner, men delägarna i dessa banker, åtminstone i dem, som äro avsedda att släppa livet till, kunna icke få vetskap genom bankledningen om sina respektive bankers öden.

Interpellation.

(Forts.)

Jag tänker i detta fall med stor oro på de tvenne skånska bankerna: Bankaktiebolaget Södra Sverige och aktiebolaget Skånska handelsbanken, bägge före kriget avsedda att som självständiga företag upphöra. Skulle denna tanke icke kunna hindras, så vore det i sanning för affärsverksamheten i södra delen av landet bekymmersamt, alldenstund Malmöhus län på ett tiotal år då skulle hava förlorat 3 huvudkontor, inklusive Skånes enskilda bank. Ett sådant slag bör kunna avböjas. Behöver jag väl här omtala, hur stor betydelse dessa bankinstitutioner äga för provinsen, och andra banker för sina orter, och vilket arbete som ligger bakom dessas tillkomst och utveckling.

Behöver jag anföra vilken skada, som tillfogas varje plats i landsorten vid berövandet av dess organ för varu- och penningförmedling. Behöver jag uttala, att det ingalunda är för landsorten hälsosamt, att dess förnämsta skattekällor dragas till huvudstaden och att därifrån landsortens kreditbehov skall tillgodoses.

Om man frågar, hur det kan gå så lätt att genomföra dylika banksammanslutningar, så skall jag svara, att så vitt jag hört, erbjudes den befintlige ledaren bättre förmåner hos köparen och en ställning, som ej kan hotas av bolagsstämmor, den gamla styrelsen upptages av köparen och växer i de stora bankerna till ett orimligt löjligt antal erövrade medlemmar. Så växlar man aktier i lämpliga proportioner, och de beräknade vinsterna bliva sedermera justerade i de framtida kurserna — kanske icke alltid till tillfredsställelse.

Jag nämnde nyss att den köpande banken bjuder en säkrare och sålunda mera lockande anställning, i så hänseende hänsyftar jag på, att varje försök från aktieägares sida att utöva inflytande på en storbanks ledning är uteslutet, då ingen minoritet kan tilltvinga sig gehör för sina önsknings i ett företag med så betydande aktiekapital. En anställning i ett dylikt företag torde äga större garanti för framtiden än i ett verk, där en anställning är beroende på endast duglighet.

Landsorten behöver mycket väl sina ekonomiska organ. Ofantlig skada tillfogas dess näringsliv genom denna bankpolitik.

Sålunda tillväxa storbankernas aktiekapital och till dessa föra oavbrutna nyemissioner med onaturliga överkurser ökade fonder. Andra företag intjäna genom verklig affärsdrift sina reservfonder, bankerna få dem till stor del av sina delägare som de vid varje nyemission tvinga till deltagande, i så hänseende att några kronor kunna förtjänas vid nyteckningen. En del av våra affärsbanker hava genom de i konkurrens om allmänhetens kapital unprepade aktie-teckningarna och genom de banker de nyförvärvat blivit i förhållande till vårt lands ekonomiska resurser så betydliga till storlek och inflytande, att Sveriges riksbank för längesedan ställts i skuggan — ett förhållande, som ingalunda är gynnsamt.

Ett intressant spörsmål vore att äga tillgång till en statistik, som utvisade storleken av svenska bankvärldens belåning av jobberipapper. Det är ingen god idé att suga till sig från allmänheten betydliga belopp som det i våra dagar sker för att delvis härmed

stödja den för all svensk företagsamhet och i synnerhet för industrien och produktionen så skadliga och i allmänhet demoraliserande aktiespekulationen. Bankernas fondavdelningar peka härvid på ett starkt intresse. Men ännu betänkligare blir det när bankerna själva inrikta sig på förvärf av industriaktier medelbart eller omedelbart. Visserligen har jag ur pressen tagit del av en tilltänkt förordning om viss begränsning i detta avseende, men jag fruktar för fortsatta spekulationer, och den trumeld, som föregick stormningen av ett visst aktat, ursvenskt bolag då det för att grundligt utnyttjas lades under bankherraväldet, varslar om framtida upprepanden. Firmans chef föll naturligtvis, men gav sig icke. Banker och bankirer hålla redan i sina händer en stor del svenska numera ofria företag, och det finns av bankirer sådana, som bedriva denna verksamhet som yrke.

Jag har härmed helt kort skisserat ett par drag ur modern svensk bankverksamhet, varom jag hyser den uppfattningen, att de långt ifrån äro av glädjande beskaffenhet. Jag har emellertid ansett, att dessa frågor äro av så allvarlig natur, att de förtjäna att föras inför offentligheten, och jag har med detta mitt uttalande velat fästa uppmärksamhet härpå, ehuru jag väl inser, att vederbörande i sin verksamhet håller sig inom författningens gränser.

Då jag anser, att en fortsatt utveckling i de hänseenden jag berört skulle lända vårt lands näringsliv till skada, så anhåller jag om andra kammarens medgivande att till statsrådet och chefen för finansdepartementet framställa följande spörsmål:

1) Anser herr statsrådet, att de inbördes förhållandena banker-na emellan liksom ock deras ställning till industri och svensk företagsamhet kunna i någon mån regleras så, att handels- och näringsverksamheten samt landsortens ekonomiska intressen icke må taga skada vare sig av banksammanslagningar eller av bank-(bankir-)väsendets ingripande i industriell företagsamhet;

2) Anser herr statsrådet, att åtgärder kunna vidtagas för att begränsa de redan allt för länge pågående banksammanslagningarna och i så fall vilka?

Denna anhållan bordlades.

§ 16.

Slutligen föredrogs ett från första kammaren ankommet protokollsutdrag, nr 598, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 21, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förbättrad ställning för vissa i statens tjänst skadade arbetare eller deras efterlevande; och beslöt andra kammaren hänvisa detta ärende till sitt fjärde tillfälliga utskott.

§ 17.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 62.

från statsutskottet:

nr 166, i anledning av Kungl. Maj:ts dels i propositionen nr 148 gjorda framställning angående tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter, dels ock i punkt 187 under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfällig löneförbättring åt lärare vid folkskolor och småskolor jämte i dessa ämnen väckta motioner; och

nr 172, i anledning av vissa framställningar rörande anslag under åttonde huvudtiteln;

från bankoutskottet:

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av ett lån för restaurering av Vadstena klosterkyrka; samt

från konstitutionsutskottet:

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 5 § i stadgan den 26 maj 1909 om val till riksdagens utskott.

§ 18.

till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av § 26 riksdagsordningen; och

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner med förslag dels till lag angående ändrad lydelse av § 24 i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd den 21 mars 1862 m. m., dels till lag angående ändrad lydelse av § 13 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 m. m.;

sammansatta stats- och lagutskottets nr 4 utlåtanden:

nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om försäkringsrådet dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts under punkterna 61 och 62 av sjätte huvudtiteln i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till försäkringsrådet m. m.;

lagutskottets utlåtanden och memorial:

nr 55, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående återupptagande av den avbrutna undersökningen rörande bolags jordförvärv och enskilda personers större jordinnehav i mellersta och södra delarna av riket m. m.;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fullständigande av straffregistret;

nr 57, beträffande viss del av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om expropriation m. m.;

nr 58, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande lagutskottets utlåtande nr 29 i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om barn utom äktenskap m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 59, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen den 1 juli 1898 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige dels ock två i ämnet väckta motioner; och

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 94, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 18, 33 och 59 §§ i stadgan om skjutsväsendet den 22 juni 1911;

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av förlikningsvis bestämd skatteköpeskilling för hemman å Tuna bergslags allmanning m. m. ävensom två i ämnet väckta motioner;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till upplysningsverksamhet för främjande av landsbygdens förseende med elektrisk kraft m. m.;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringar i villkoren för lån från lånefonden för inköp av ädla avelston m. m.; och

nr 98, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av 1916 års avkastning av statens hästavelsfond; samt

första särskilda utskottets utlåtande, nr 4, i anledning av framställningar om krigstidstillägg och krigstidshjälp åt befattningshavare anställda hos riksdagen eller i dess verk.

§ 19.

Justerades protokollsutdrag.

§ 20.

Herr talmannen gav härefter ordet till

Herr vice talmannen, som yttrade: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren behagade besluta, att å föredragningslistan för morgondagens plenum bland 2 gånger bordlagda ärenden främst måtte uppföras andra särskilda utskottets utlåtande, nr 1, därefter konstitutionsutskottets memorial, nr 15, vidare som tredje ärende första särskilda utskottets utlåtande, nr 5, som fjärde ärende första särskilda utskottets utlåtande, nr 6, som femte ärende första särskilda utskottets utlåtande, nr 7, och därefter övriga ärenden i den ordning de förekomma å dagens föredragningslista.

Denna anhållan bifölls av kammaren.

§ 21.

Ledighet från riksdagsgörömlen beviljades:

herr *Andersson* i Höckerum under 2 dagar fr. o. m. den 24 maj och
» *Carlson* i Herrljunga » 2 » » » 24 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,55 e. m.

In fidem
• *Per Cronvall.*